

N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Dostupnost informacija

Čitam u nedavno objavljenom prilogu na mrežnim stranicama *Bug online* (za koje – usput budi rečeno – redovito pišem) intervju s ravnateljem Instituta Ruđer Bošković Davidom Smithom.¹ Jako dobar intervju, ima mnogo lipoga (a najljepše je da je naša znanost konačno počela surađivati s gospodarstvom), no prvo što se vidi je rečenica iz naslova: “Hrvatska je u svjetskom vrhu po udjelu radova objavljenih u otvorenom pristupu”. Što to znači? Znamo da se znanstveni časopisi dijele na one za koje se plaća pretplata i na one za koje se ne plaća. No kako nema besplatnog ručka (1. aksiom ekonomije), netko troškove objavljivanja mora platiti. Taj tko plaća je onaj tko piše, a kako je kupac (= onaj tko plaća) uvijek u pravu (1. aksiom trgovine), jasno je da će se radovi za časopise “u otvorenom pristupu” u recenzentskom postupku teško odbijati, da ne kažem da se u tim i takvim časopisima može objavljivati sve i svašta. Nije za pohvalu – unatoč intenciji naslova.

Ali naslov nije sažetak. Svrha naslova je naglašavanje nečega za što urednik misli da je važno. Stoga se nisam začudio kada sam u tekstu intervju našao malo od onoga na što upućuje naslov – pa ipak u njemu pročitah rečenicu: “U Hrvatskoj deklaraciji o otvorenom pristupu navedeno je da su znanstvene informacije, bez obzira na njihovu veličinu i originalnost, namjenu te način objavljivanja, dio nacionalnog blaga. Otvoreni pristup podrazumijeva slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim znanstvenim informacijama.”

Kad sam to pročitao, sjetih se svih onih dugih i tegobnih sati provedenih u knjižnici. Sjetih se tvrde stolice i stola na kojem sam prelistavao časopise i tražio podatke preko svakojakih indeksa. Sjetih se nošenja nekoliko kilograma teških svezaka uvezanih godišta do fotokopiraoice (jer aparata za fotokopiranje još nije bilo u knjižnici), na probleme s časopisima i godištim kojih nije bilo na polici, pa ih je trebalo tražiti tko zna gdje u Zagrebu i svijetu. I dok sam znao potrošiti pola jutra da bih pribavio kopiju jednog ili dva znanstvena rada, danas to mogu učiniti za pola minute – s dva, tri klika miša na prijenosnom računalu. No problem je što to mogu učiniti i drugi – s pogubnim posljedicama.

Imam susjeda, po struci stotinama milja daleko od kemije, medicine i farmakologije, koji se počeo jako zanimati za COVID-19. Počeo je o tome nešto i pisati, a meni slati znanstvene radove koje je pročitao. Iz njih se, kaže, “vidi kao dan” da je klorokin spasonosni lijek protiv te virusne bolesti, no problem je što je jeftin i svakome dostupan pa farmaceutske tvrtke – opet teorija zavjere – ne žele da se ljudi njime liječe jer bi time pilile granu na kojoj sjede: izmakla bi im enormna zarada od prodaje cjepiva. Počeh čitati. Istraživanje je provedeno na premalom broju pacijenata da bi se išta pouzdano moglo zaključiti. To i sami autori priznaju. Osim toga, tko zna kakve lijek ima nuspojave, a to – izbjegavanje nuspojava – najteži je zadatak pri razvoju svakog lijeka. Sve mu to pokušavam predložiti, ali uzalud. Ne pomaže ni kad mu kažem da sam napisao, u koautorstvu, dva sveučilišna udžbenika o dizajniranju lijekova. Zašto bi me slušao? Njemu su znanstvene informacije dostupne kao i meni.

Točno. Njemu su znanstvene informacije dostupne kao i meni. Znanstveni radovi više nisu štivo za odabrane skriveno na tajnim mjestima, u stručnim knjižnicama. Laik više ne treba tražiti ne znam kakvo odobrenje da bi ušao u knjižnicu Instituta Ruđer Bošković ili Prirodoslovno-matematičkog fakulteta – dovoljno će biti da malo “progugla”. Znanstvene informacije trebaju biti i jesu svima dostupne, kao što reče David Smith. Rezultat: svi će se početi zanimati za znanost, počat će učiti ono što su u školi propustiti naučiti, dizat će se prirodnoznanstvena kultura pučanstva. No upravo iznesen primjer s klorokinom pokazuje da nije tako.

A da nije tako, zna već odavno britanska M-5 i M-6, američka CIA i FBI i druge obavještajne i kontraobavještajne službe diljem svijeta. Ako hoćeš prikriti istinu, neprijatelju ne trebaš uskratiti informacije, nego – baš suprotno – obasuti ga njima. Za Drugoga svjetskog rata mnogi su britanski tajni dokumenti nosili oznaku da se mogu dati neprijatelju u svrhu obmanjivanja. Među takvim dokumentima bio je i nacrt, potpuna tehnička dokumentacija za proizvodnju lovačkog aviona – no zastarjelog. Ili kada su Britanci otvorili “tajni kanal” za dostavu podataka talijanskoj ratnoj mornarici o brodovima u Gibraltarskoj luci – nešto što su Talijani mogli saznati gledajući s balkona obližnje vile.

Ono što obavještajac na terenu ne može znati je koliko su podatci koje prikuplja točni, pouzdani, a nadasve koliko su vrijedni i važni. Svatko može pročitati članak o klorokinu, ali samo stručnjak može ocijeniti važnost u njemu objavljenih rezultata. U grozničavoj želji za “dostupnošću informacija” posve se previda ta činjenica. Svi sve znaju, svatko je stručnjak za sve, svatko ima (demokratsko) pravo na svoje mišljenje – i što? Posljedica toga je da je znanstveni diskurs degenerirao na brbljanje, trkeljanje i tračanje.

Te su opasnosti bili svjesni crkveni oci kada su zabranjivali prevođenje Biblije na pučke jezike. Da bi čitao Sveto pismo trebaš najprije naučiti grčki i latinski, a s tim jezicima i mnogo filozofije i teologije. Tek s tim i takvim znanjem možeš razumjeti Bibliju na pravi način, iz nje izvući pravu pouku. No protestanti su imali nešto drugo u glavi, pa su uložili sve napore da Biblija bude svakom dostupna, da je svatko može čitati na svojem jeziku. Rezultat? Protestantizam se razbio na stotine sljedbi, od kojih svaka tumači Boga na svoj način. Na kraju je došao red i na kritičko čitanje iz čega je proizašao ateizam. Nešto se slično, da se vratim na temu ovog članka, dogodilo i sa znanosti. Znanost se demokratizirala i popularizirala, ali se nažalost i vulgarizirala.

Literatura

1. D. Smith, Hrvatska je u svjetskom vrhu po udjelu radova objavljenih u otvorenom pristupu (intervju), *Bug online*, URL: <https://www.bug.hr/intervju/david-smith-hrvatska-je-u-svjetskom-vrhu-po-udjelu-radova-objavljenih-u-19114> (5. 3. 2021.).

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr